

III.

„És általában nincs egész Európában egy olyan négyzetcenti-méternyi hely sem, ahol valakit meg nem vakítottak, vagy össze nem törték a csontjait vagy agyon nem verték mint valami kutyát, nincs az egész globuson egyetlen olyan talpalatnyi hely sem, amely rem volna átítatva embervérrel, amely nem temető és kincsokamra és vesztőhely, az emberiség pedig részegen fúj a maga szaxofónjaiba, az emberiség nap nap után mindinkább elgorillásodik és ez a dicső Európa ahelyett, hogy európaistáná Blitvát, ellenkezőleg maga mindinkább elblitvásodik és elblitvánosodva a teljes elbaromosodásig húzza a „Tango-Milangót” a „Blitvánia” hotelen, és ez ma már az egyetlen célja az ő európai blitvinizációjának...”

Krlezsa: *Bankett Blitvában*

A téma minden és semmi. Semmi, de mindenné válik, ha költőjére talál. Téma, mely magában nem több, mint bűnügyi regény témája, ha rátalál költőjére, drámává válhat, amilyen Hamlet vagy regénnyé, amilyen a Karamazov testvérek. Ez az oka, hogy magáról a műről kevésbé is kevesebbet mond a téma. A műről és a mű tartalmáról egyaránt. És mégis: a téma semmiképp se mellékes. A téma több mint a kő a szobrász vésője alatt és több még a hangszernél is a művész kezében. A téma nem pusztá eszköz. Hogy nem az, ez épp akkor és csak akkor derül ki, ha megtalálta a maga költőjét, illetőleg ha igazi költőre talál, olyanra, aki nem „választotta” a témáját, hanem egész lényétől és életétől determinált benső kényszerrel — ugyanolyannal, mint amilyenel örül vagy sir, szeretet vagy gyűlöl — válik foglyává a témának, az ő témájának, míg csak ki nem fejt, elő nem hoz belőle mindent, illetőleg ép azt, amit senki más, csak ő találhat meg benne. A téma elkör egyetlen ellenállhatatlan provokáció, kihívja, előcsalja a maga költőjéből tapasztalatok, érzelmek, gondolatok, sejtések, vágyak felgyülemlett rejtett gazdagságát — az olvasónak pedig utólag szinte már nem is könnyű rekonstruálni a témát a maga eredeti banális valóságában.

A „Bankett Blitvában” szatirikus poéma a témáról, mely önmagában minden témák között a legkevésbé „poétikus”, poéma a legantipoétikusabb témára: a politikára. Mások, akik irodalmi témájukká tették a politikát, úgy jártak el s úgy szoktak eljárni, hogy több kevesebb sikerrel, a mítosz, a nemzeti romantika, a hősi pátosz és a retorika segítségével mindent elkövetnek a téma poétizálása érdekében; a „Bankett Blitvában” költője azonban épp ellenkező módszert alkalmaz, ronggyá, rongycafatokká szaggatja a poétikus mítoszt.

„Harminc európai nép mészárolta egymást négy esztendeig és ebből a véres áradatból úszott elő Blitva, mint „Blithuania Restituta” bádogcsörgetyűtje...” — így, ilyen antipoétikusan hangzik mindjárt a bankett első úteme s az író nyomban ugyanilyen antipoétikusan tér rá magára az antipoétikus témára, az európai blitvai politikára — „Az önálló és független Blitva Köztársaságot a blitvai Blatoban kötött béke szülte tizenhétben, amikor is Barutanszki ezredes légionáriusai kikialtották Blitva függetlenségét, miközben a blitvai romantikusnak Waldemaras Andrásnak a terén a légionáriusok dalát énekelték: „Masírozott, masírozott Blitva hős brigádja” és pedig első ízben mint blitvai állami himnuszt. Ugyanezen a napon a régi blitvai himnuszt „Talpra Blitva, nem halt meg még ősapánk lelke” valamennyi elégedetlenkedő ellenzéki dalává vált és ezek miatt a dalok miatt sok blitvai vér folyt, míg csak Muzsikovszkinak a miniszterelnöknek és a blitvai agráriusok ideológusának eszébe nem jutott, hogy kompromisszumos megoldást találjon és blitvai állami himnusznak a hajdani romantikus szózatot nyilvánítsa: „Nem bukhat el Blitva, míg mi honfiak élünk...” A blitvai blatoi béke megteremtette Blitvát mint független Köztársaságot egy millió és hétszáz ezer blitvai lakóssal, de nem oldotta meg a blitvai kérdést, mert egy millió és háromszáz ezer blitván az újonnan teremtett Blatva főnhatósága alatt maradt és a versaillesi zöld asztalnál tanácskozó nagyhatalmak nagykövetei nem engedélyezték a szabad Blitvának, hogy nyolcszáz ezer blitvánt „felszabadítson” a hún járom alól. A blitvai irredentának ez a meg nem oldott kérdése huszonöt decemberében Barutanszki ezredes második álamcsínyét váltotta ki: Barutanszki ezredesnek ez az úgynevezett karácsonyi rajtaütése körülbelül három ezer ember fejébe került. Ez a három ezer halott újabb államcsínyt fog előidézni Barutanszki ellen, vagy pedig Barutanszki ezredes fog még három ezer lázadót agyonlővetni és hadat üzenni Blatvának „háborút az utolsó csöpp vérig” és így fogja verbe borítani Blatvát, mert Blatva fel akarja falni Blitvát és így fog háborút indítani Blitva, mert nincs más gondja, mint hogy háborúval döntse romlásba Blatvát...”

A „Bankett Blitvában” költője így fosztja meg az amúgyis antipoétikus témát, a politikát minden romantikus külszíntől, minden patétikától és ékes-szólástól, lemezeleníti lélektelen, észtől és igazságtól teljesen elrugaszkodott mechanizmussá, úgy mutatja meg mint az embernek legsüketekbb negációját, mint az emberi életnek a gondolat és emberi érzés szempontjából legmegalázóbb tényezőjét. És így, ebből a depoetizált témából kiindulva, ezt kidomborítva, erre építve teremti meg az egész mű, az egész lidércnyomásos blitvai bankett — hol bensőségesen fojtott, hol eruptíven feltörő — líráját, a suttagó intimítástól, a magány, a kétségbeesés, a lázadás, a rémület és a kozmikus felemelkedés széles skálájú, gazdag hangszerelésű poéziséig.

A téma, a központi téma: a politika, konkrétan a blitvai politika, melynek tevékeny megtestesítője Blitva diktátora, Barutanszki ezredes. Ez az úriember sokszoros gyilkos, voltaképp permanensen gyilkol és gyilkoltat, de ezen az egy sajátosságán kívül nem shakespeareai hős.

Barutanszki ezredes nem III. Richárd. III. Richárd szörnyeteg, de ami Shakespeare e félelmes teremtményét mindenek felett jellemzi: ennek a szörnyetegnek, aki minden emberit megvet, van emberi nagysága s környezetéhez arányítva, akik jóban és rosszban egyaránt kontárok, III. Richárd semmiképp sincs híján a genialitásnak. Őt az ő egyéni szenvedélyei, emberi szenvedélyek teszik ördögivé — ördögivé a mítoszi értelemben: eltaszítottá, elátkozottá és lázadóvá.

Barutanszki ezredesből mindebből semmi sincs. Nem benső kényszer az, ami gonosztevévé teszi. Anélkül, hogy ő maga ördögi volna, karrierje folyamán szinte automatikusan és igen alaposan elsajátította a tirannusi „métier” technikáját. Rendkívüli karrierjét, azt, hogy Blitva diktátora lett, nem annyira ő maga, mint inkább a körülmények, a kor, blitvai állapotok, blitvai tehetet-

lenségek és elégtelenségek produkálták. Barutanszki ezredes csak annyiban egyéni jelenség, amennyiben személyisége megfelelt egy helyzetnek, mely bizonyos ambíciók mellett jó adag korlátoltságot, szívósságot és kalandorszerű vállalkozási kedvet követelt meg attól, aki rajta urrá akart lenni. Más körülmények között épúgy lehetett volna szolgálati szabályzatra esküdő tényleges katonatiszt valamely vidéki garnizóban vagy pedig kereskedő, ügynök vagy vállalkozó, aki a klienseit adott esetben kíméletlenül jégre viszi; eredetileg nem más ő, mint egy a kisiklott blitvai existenciák közül, aki belesodródik az események forgatagába, melyek aztán „történelmi névként”, legendás győztesként, minden blitvánok élete és halála korlátlan uraként vetik partra. A többi aztán, az, ami vele történik és az, amit ő tesz, nem annyira egyéni jellegű, mint sokkal inkább a helyzetből, szinte automatikusan adódik.

A hatalomnak s még a dekoratív elemeknek is, amikkel együtt jár, megvan a maga gonosz mágiája: szürke emberi lényeknek, kik egyéni tulajdonságaikat tekintve nem jobbak, de nem is rosszabbak és semmiképp se különbek mint millió és millió embertársuk, ép e millió és millió embertárs szemében valami nimbuszt ad, a hatalom és a hatalommal rendelkező ember látványa a kiszolgáltatott és védtelen ember félelmével együtt működésbe hozza azt a bizonyos mitoszteremtő „vallási reflexet” is. S mennél inkább különös egyéni kvalitások nélkül való a hatalom birtokosa, annál inkább válik ő maga is a saját hatalma megbüvöltjévé, mások félelmének tükrében maga is kivételnek, „történelmi figurának” látja magát és mint ilyen nem annyira vérszomjas, mint a hatalomból adódó rutinnal, automatikusan őt és őlet meg személyválogatás nélkül mindenkit, akiről feltételezi, hogy elvitatja vagy veszélyeztethetné a hatalmat, mely már joga, szinte személyes tulajdonsága lett s melyet ha egyszer elvesznek tőle — ezt a saját gyakorlatából tudja — vele együtt a fejét is veszik.

Ez az, amit Blitvában politikának hívnak — és ami, amig csak Blitva Blitva lesz, lesz és marad a politika Blitvában. S hogy ne maradjon a távoli jövővel se adós, azaz, hogy jövőre szóló illúziókat se hagyjon meg rombolatlan, az író már jóelőre megfesti ennek a politikának a távlatait nem prófétai, hanem realista minőségben, az eddigi történelmi tények eddigi logikája alapján.

„Blitvanen, melyet a hún uralom idején Blitvas-Holmnak neveztek, hadat fog üzeni a blatviai Vajda-Hunennak, Vajda-Hunen pedig Hunniával, Kobiliával és Ingermanlandiával fel fogja perzselni és meg fogja semmisíteni Blitvanent és így fog Blitvanenben új harc támadni Blitva felszabadításáért „az idegen járom alól”, ez az új irredenta pedig majd új európai háborúk egész sorozatát lobbantja ki és így fognak ezek a véres népi tüzijátékok valamilyen új fegyverszünet ambulanciájában a blatviai Koprivnyákon a 2048. esztendőben befejeződni, a blitvánok pedig még mindig továbbra is énekelni fogják az ő szabadságszerető és lázongó hazafias szövegüket: „Masirozott, masirozott Blitva hős brigádja” mint klasszikus felszabadulásuk egyedüli zálogát a XXI. században. Az 1917-es blitvai blatoi békekötés az árva ezeréves Blitvát épúgy megcsonkítva hagyta, mint ahogy majd százharminc év múlva feldarabolva hagyja az esetleges blatviai koprivnyáki béke és ez a szegényletes blatviai koprivnyáki béke a 2048. esztendőben blitvai gyalázatot jelent majd, mint ahogy azt jelenti az 1917-es blitvai blatoi béke, melyet a blitvánok patétikusan gyászolva a „halálrasedzett és megalázott blitvai nép” miatt szarkasztikusan „mocsok-békének” neveznek. Ha pedig Barutanszki ezredesnek sikerül, hogy Hunniával, Kobiliával és Ingermanlandiával a nemzetközi erőknél olyan aranzsmanját létesítse, hogy a magas szerződő felek érdekelve legyenek a blatviai köztársaság likvidálásában, akkor ez az újonnan kötött ideális béke Blitvanenben a blitvai ideálok feltámadását és véglegesen a „halálrasedzett árva ezeréves Blitvának összeomlását és megaláz-

tatását" fogja jelenteni. Ez az esetleges vereség majd a legnagyobb Blatvai irredentát fogja előidézni, az irredentát és az ujjászületési háborúkat „a nemzeti lobogók becsületéért és szabadságáért” egész természetesen tábornokok fogják vezetni, a tábornokok pedig a hatalom megszerzését és államcsínyt jelentenek, államcsínyek vérbe kerülnek, Barutanszki agyonlövi Kavaljerszkit vagy Kavaljerski lövi agyon Barutanszkit, a vér újra embervért követel és így a háborúk és fegyverszünetek és mind újabb és újabb háborúk és fegyverszünetek logikus vérkeringésében elpusztul majd Blitva és el Blatva, mint ahogy előttük ugyanabban a balti és szittyai sárban annyi Blitva és annyi Blatva pusztult el...”

Szédül már a fejünk Blitvától, mert a saját történetünk esztelenül megbolondító történelmének és perspektívájának a plasztikus sémája bontakozik ki a szemünk előtt. De nem ezért kell pillanatra félbeszakítanom az idézetet. Amint látható, a költő, aki témájáról a politikát „választotta”, mindjárt a prologusban arról beszél, hogy mily kevéssé tölti el jókedvvel a politika s az, hogy egyáltalán van politika és hogy mivelhogy van, függetlenül attól, hogy az embernek tetszik-e, sőt függetlenül attól, hogy utálja, megveti, méltatlannak tekint még arra is, hogy csak tekintet is vessen rá, a politika elementáris erővel veti rá magát az emberre, létbizonyosság, fegyver, éhség, börtön, pallós és akasztófa, tehát a Muzsa alakjában is. és mert így van, róla kell tehát a költőnek énekelni s a költő, íme, megénekl. Megénekelte úgy, hogy anticipálta unokáik és unokák dédunokáinak undorát és csömörét az esztelen sorstól, attól az örök, voltaképp teljesen egyhangú motívum teljesen egyhangú fertelmes ismétlődésétől, attól az automatizmustól, mellyel a blitvai nemzeti lobogó és nemzeti himnusz a blatvai nemzeti lobogóval és himnusszal, a blitvai mítosz a blatvai mítosszal a látszólagos megbékélhetetlen kölcsönös negáció ellenére tökéletesen egy húron pendülnek: egyformán esztelenül pusztítók és önpusztítók, egyformán gázolnak vérben, egyformán elátkozottan egyazon véres körben forognak, egyazon mítosz, egyazon mítikus véres kör halhatatlanságát magasztalják és biztosítják egymásnak segítve mindig új és új hullahegyekkel az előbbi hullahegyek még el se porladt fundamentumán.

Az idézet, melyben a költő Blitva és Blatva képét festi meg — retrospektíve épügy mint a jelenben és a jövőben — illetőleg azt, hogy Blitvák és Blatvák között minden eseményekben való mozgalmasságunk ellenére sem történik semmi, ami valami újnak a kezdetét és nem az eddig történetek szakadatlan monoton megismétlődését jelentené — az imént félbeszakított idézet ekképp folytatódik:

„... és anélkül, hogy valaha is eszébe jutott volna valakinek, hogy maga és polgártársai, Blitvánok és húnok, blatvaiak és kobiliak előtt egyaránt felvesse az egyszerű és természetes kérdést: hát jó, felebarátaim, de vajjon mi csakugyan veszett kutyák vagyunk-e és meddig fogjuk még a mi tulajdon husunkat tépni, és miért?”

Íme egy hang, vox humana, az embernek és az emberi realitásának a sikolya, mely a mítosz átkozott, reménytelen automatizmussal mozgó, emberhússal táplálkozó, emberi vág és emberi jaj iránt süket blitvai-blatvai relációk valóságában spontánul szakad fel. Ez a hang „az egyszerű és természetes” emberi értelem és érzelem hangja. Az ember hangja, aki nem ismeri el mint egyetlen lehetséges dilemmát, hogy csak himnusok, csak nemzeti lobogók, csak tábornokok és táboraik között választhat. Az ember hangja, aki a maga szubjektív emberségének morálját nem akarja és nem tudja alárendelni végzetes és reménytelenül vérengző mítikus normáknak. Az ember hangja, hang, mely egy egész egyéni élet és elkárhozott nemzedékek hosszú sora felgyülemlett tapasztalatainak a mélységéből hördül fel — a halál ellen az ember nevében. Annak az embernek a nevében, akit ugyan agyon lehet taposni mintha fereget volna, de akinek már azért is szükséglete, hogy lázadva

emberi szót kiáltson bele a pusztába, hogy ne kelljen elhinnie, hogy valóban féreg.

„Hát jó, felebarátaim, de vajjon csakugyan veszett kutyák vagyunk-e mi és meddig fogjuk még tépni a mi tulajdon husunkat és miért?”

Ez az „egyszerű és természetes” kérdés, melyet „felvetni soha senkinek se jutott még eszébe”, a blitvai banketten nemcsak hogy felvetődik, hanem egyre búsabb, egyre elmélyülőbb és egyre többet átfogó gazdag változatokban az egész műnek szellemét és szellemi tartalmát határozza meg.

A Johann Sebastian Bach passziójátékaira kell emlékezni, ahol az elsőtől az utolsó akkordig egyre fokozódó drámai erővel van jelen a végtelen és meztelen magányosságban az Emberfia. Dominálóan jelen van nemcsak amikor közvetlenül maga szólal meg s nemcsak a passzió karénekeiben, koráljaiban, recitativóiban, nemcsak a lélek, a vágy, a hit és a siralom egy-egy magányosan felcsendülő énekében, hanem nem kevésbé, sőt talán még megérzhetőbb módon van jelen a némaságával akkor, amikor nem hallatszik más mint a vakbuzgó és őrjöngő „régí törvény”, a démonikus sötét „turba”, mint az elemek dühöngése. A blitvai bankettnek, a XX. század eme passziójátékának minden jelenetében és minden leírásában így van állandóan jelen a kérdés, hogy „vajjon csakugyan veszett kutyák vagyunk-e mi?” Különböző formákban és különböző alkalmakkor kifejezetten is vissza-visszatér mint jalkiáltás, panasz vagy követelés ez a kérdés, de attól kezdve, hogy a prologusban először felhangzott, jelen marad állandóan és mint a nagy tartalomtól duzzadó zenei pauszák csendjében, épp ott, ahol legteljesebben távol van, ahol tökéletes az emberi hang hiánya, az emberi hang ép e tökéletes nihilisztikus hiány által figyelmeztet magára, válik bennünk tragikusan jelenlévővé.

Vannak kérdések, amik fölérnek minden állítással. Ezek közül való ez a „hát jó, felebarátaim, de vajjon...” kérdés is. Szenvedélyes állítás ez, mely tagadóan szegül szembe a blitva-blitvai politika egészével. Szubjektíve nem politikai állítás. Szubjektíve a politika megvetésének, a politikától való erkölcsi és esztétikai undornak, a politika teljes megtagadásának, a politikai problémák teljes el nem ismerésének a kifejezése — és ép mert a szubjektivitás a politikai mechanizmus szempontjából irreleváns, az antipolitikus kérdés illetve állítás egyértelmű politikai aktus, politikai aktusként hat és az antipolitikust belesodorja az aktív blitvai politikába menthetetlenül és nem az ő személyes intenciói, hanem a blitva-blitvai politika törvényeinek megfelelően, a blitva-blitvai politikai élet harcaiból automatikusan következő minden konzekvenciával.

„...de vajjon csakugyan veszett kutyák vagyunk-e mi és meddig fogjuk még tépni a mi tulajdon husunkat és miért?”

Hogy ezt az „egyszerű és értelmes kérdést”, ezt a szinte sancho-panzaian magától értetődő, józan kérdést valaki végre felvesse, ahhoz illetőnek — romantikusnak kell lennie. Blitvai mértékkel, blitvai valóságához viszonyítva valóban romantikus, mert van a közügyeknek olyan állapota, melyben az értelmes emberi szó kimondásához eszelősnek kell lenni, hiányozni kell a reálpolitikai érzéknek. Blitvában az érdemes emberi szó kihívás, veszedelmes és vakmerő kaland.

„Egy azok közül az első romantikusok közül, aki önmaga és polgártársai előtt ilyen kérdést tett fel, Doktor Niels Nielsen, független publicista és a „Forum” kiadója volt... És mi történt?”

És mi történt Doktor Niels Nielsennel az ilyen kérdés következtében? A „Bankett Blitvában” *fabulája* voltaképp nem más mint felelet erre a kérdésre s a „Bankett Blitvában” *tartalma* ennek a *fabulának* keretében sűrűsödik, duzzad és válik az ember, a művész, a szellem átélt problematikájából látott világ apokaliptikus állapotának hű képévé.

A „Bankett Blitvában” művészi szerkezete rendkívül áttekinthető. A sötét, a legsötétebb Blitva külső panorámája az evangéliumi parabólák architektúrájának egyszerű, nagy, világos vonalaival rajzolódik elénk. A blitvai bankett nagyszámú élő és nem kevésbé nagyszámú holt szereplői a teljes egyéni differenciáltságuk ellenére három, éles körvonalakkal elhatárolt homogén csoportot alkotnak.

Egyik oldalon a blitvai legenda pillanatnyi megtestesítője, Blitva ura, a hős, a vezér, a diktátor, Barutanszki Krisztián ezredes s vele és mellette az ő uralmának legfőbb és legnélkülözhetetlenebb szakemberei, az erőszak gépezetének technikusai, Kantorowicz Vitus, Georgis, Kerenis, hivatalos címük szerint az állami végrehajtó és közbiztonsági szervek legmagasabbrangú tisztjei, disztelen empirikus nyelven pedig hóhérok. Ez a csoport organikusán egy, valahogy úgy, mint a Petőfi versében, melyben a hóhér — „Orcája hó, ruhája vér, Keze halál, neve hóhér” — az ő viszonyát a királyhoz ezekkel a szavakkal definiálja:

„Együtt lenni kell minékünk
Egymás nélkül nem élhetünk.”

Maguk felett Barutanszki ezredessel, a Barutanszki ezredes sorsától elválaszthatatlan sorsukkal, e közös sorson kívül még külön Barutanszki ezredes személyeitől, bizalmatlanságától és esetleges elégedettségétől is fenyegetve és rettegve, Kantorowicz, Georgis és Kerenis képviselik Barutanszki kegyéből és Barutanszkival együtt a blitvai állameszmét, a blitvai gondolatot, a blitvai rendet, a törvénné emelt törvénytelen önkényt és végzik mindazt, amit ennek a blitvai „raison d'état”-nak mint legfőbb szempontnak követelményei szerint szükségesnek és hasznosnak vélnék.

Szemben a blitvai mítosz eme reprezentatív hőseinek csoportjával ott áll a második csoport élén Doktor Niels Nielsen, „egy az első blitvai romantikusok közül”. Különös csoport élén áll ez a Doktor Nielsen. Mögötte főleg halottak, mindkét nembeli, különböző életkorú s minden rendű és rangú halottak hosszú sora. Legyilkoltak, orvul megöltek és nyilvánosan kivégezettek, öngyilkosnak deklarált áldozatok. Főleg halottakból áll ez a második csoport, de Doktor Nielsen életét is halottak népesítik be. Remények és emberek, akik áldozatul estek a vérrel be nem telő mítikus blitvai principiumnak. Akkor is, mikor ez a Doktor Nielsen a kirendelt gyilkosának golyójára vár, mely blitvai módon, az ablakon át őt a saját földszinti lakószobájában fogja leteríteni, fel-alá járva szobájában, mely szintén börtön és egyben már tán siralomház is, kis cédula előtt áll meg, mely ott függ kicsi kis örökzöld ágacskaival s feketén beketerezve a falon. Ezen a már elsárgult alig három centiméternyi gyűrött kockás kis papiroson, mely valamely inasgyerek noteszből lett kitépve, embervérrel írva áll: „Burjanszki mindenkihez! Ez az utolsó éjszakánk, isten irgalmazz nekünk, bennünket kíno—” Ezt az okmányt a blitvai „Blitvánia” szállóból csempézték ki, mikor Barutanszki még kezdő diktátorként ott rendezett be kínzókamrákat. Burjanszki, a fiatal diák is, ott tünt el örökre. Doktor Nielsenre azonban szertefölött jellemző, hogy lakószobáját ilyen dísz tárgyakkal teszi lakályossá. Akik élők és hozzátartoznak sorszerűen a Doktor Nielsen csoportjához, azok több vagy kevesebb erővel, de életükkel illetve halálukkal a magányos Doktor Nielsen ama monológiájának igazságát bizonyítják, mely monológ ép az igazságról szól és így hangzik:

„S az igazság, mi az igazság? Igazság mindaz, amiről az ember érzi, hogy nem tanácsos kimondania, nem oportunos hogy hangot adjon neki, mert ennek a szónak a kimondása semmi esetre se egyeztethető össze a mi apró, önző pillanatnyi érdekünkkel! Ez igazság! Igazság az, mikor az ember szükségét érzi, hogy megmondjon valamit, amit az ő személyes jóléte érdekében jobb és bölcsőbb és belátásra valóbb volna lenyelnie, ez igazság! Egyáltalán

származik-e valami haszon abból, ha valaki kimondja az igazat? Nem, mert az igazságot mint olyat már századok óta rendőrileg körözik. Az igazság már századok óta így jár földszinti szobákban és várja, hogy agyonlőjjék... Giordano Brunótól Burjanszkiig!"

Ezek a Doktor Nielsen körül tolongó árnyak és az igen kisszámú, szám szerint két élő, vagy három, természetesen csak a szemlélő számára képeznek csoportot. Szubjektive ezek mind, épúgy mint maga Doktor Nielsen, egyedül éltek és egyedül haltak, egyedül éltek és egyedül élnek mint maga Doktor Nielsen vagy mint az a Larsen Sigismund, aki „a maga atelierjében levette az egyik képét a szögrol, melléje még egy szöveget vert be a falba és így, hogy biztosra menjen, két szögre akasztotta fel magát, levelet pedig vagy magyarázatot, semmifélet se hagyott hátra. Nagyjában teljesen magányosan élt és teljes magányban akasztotta fel magát...”

vagy mint a megrendítően fájdalmas szimbóluma annak, hogy milyen néma az ember s annak, hogy Blitvában maga Orpheus is az ő hárfájával csak a tökéletesen inaktív és felesleges lények számát szaporítaná, az az egyetlen fiát gyászoló özvegy, Amanda Gallen, aki, elátkozott lélek, elszaggatta zongoráján a húrokat és ő, aki maga is süket, játszik a süket zongorán, hogy senki meg ne hallja,

vagy az a szobrász, Olaf Knutson, mintha csak belátná, hogy Blitvában az élet blitvai realitásával szemben az anyag a legnagyobb művész keze alatt is époly nem-létező, époly kevéssé ható erő akár azok a néma hangversenyek, melyeket Amanda, az özvegy, rendez, a blitvai élet normái ellen — époly reménytelenül mint özvegy Amanda — mégis protestálni akar és ezt nem szobrászi minőségben, hanem csak dinamitőrként tudja megvalósítani, a szobrász, aki dinamitőrként „mondja ki” az igazat.

Ezzel fel is lettek sorolva mindazok a magányos existenciák, melyek -- ki-ki a maga módján — sorsuknál, emberségüknél, egyéniségüknél, morális és esztétikai szükségleteiknél fogva a Barutanszki ezredes mítoszának és mítikus blitvai bankettjének a minden megalkuvásra képtelen teljes negáció-jaként futják be pályájukat.

A „Bankett Blitvában” szereplő személyeinek harmadik csoportja a Nielsennel rokon halottakhoz és élőkhöz való viszonyuk szempontjából teljesen egységes csoportot alkotnak. Ez a csoport igen nagyszámú, igen tarka, igen változatos, kontrasztokban gazdag. Oly színpompás képet nyújt mintha valami meglehetősen fényűzően megrendezett nagy álarcosbál káprázna a szemünk előtt.

E csoport tagjainak az ábrázolásában az író ép a szenvedéllyel telített nyugalomával, a látszólag tartózkodó, sőt szenttelen tárgyilagosságával válik szuggesztíve hiteles szatirikussá. Mert míg Dosztojevszkij az önkínzó szenvedély hevével rajzolja meg az ő Foma Fomicában a parazita intellektuel karrikatúráját, addig a „Bankett Blitvában” költője e harmadik csoport leg-reprezentatívabb figurája, a hazafias, vallásos és misztikus művek ünnepeit, világhírű és dicsőített szobrásza, Blitva designált köztársasági elnöke, Roman Rajevszki személyében se ad karrikatúrát, hanem inkább ironikus és még inkább melakolikus tárgyilagossággal portrét.

„Olvastam a napokban, a „Tigdende” írta, hogy Rajevszki egyenesen „a blitvai nemzeti mítosz szintézisét” jelenti. Ő, mondja a „Tigdende”: „Messiás, nagy próféta és trumfátor és blitvai nemzeti szintézis!” Ő a blitvai lélek megtestesülése! A blitvai faj őrangyala.”

Ezt mondja róla az exaltált Olaf Knutson. Az író azonban, a maga részéről a szatirikus hatást nem az alak egyes vonásainak megnevettető túlzásával vagy eltorzításával, hanem azzal éri el, hogy a reálisan ábrázolt alakját meghatározott relációk, egyrészt Barutanszki bauregard-i udvarának, másrészt az ez udvaron kívüli, blitvai realitásnak rendkívül éles világitásába, e

ét különböző reflektornak úgyszólván kereszttüzebe helyezi. Nem a figura ajzának, hanem a konkrét térnek, melyben a figura mozog és cselekszik, uttatja az írő a feladatot, hogy az illusztris nemzeti misztikusban és milliós-at kereső művészen, Roman Rajevszkiben a Foma Fomics talentumos, agilis s a maga módján szorgalmas blitvai változatát.

Ki mindenki tartozik, helyesebben, ki mindenki nem tartozik bele a csoportba, melyet tán meglehetősen találóan azzal lehetne jellemezni, hogy bethemi csillaga, irigysége tárgya, legbensőbb eszményképe, leghőbb, bár elérhetetlen vágya, célja, melyet megközelíteni igyekeznek, az a siker, a szerencse, karrier, mely Roman Rajevszki hírnevében, tekintélyében és mindenek mellett és felett a jövedelmében jut kifejezésre. S egész mindegy, hogy mint Baltrusajtisz Bonaventura dominikánus atya, az Úr Krisztus tudományával ereskednek-e vagy mint Maestro Vannini Schiavone a művészi és művészet-történeti szakértelmükre próbálnak-e jól fizető vásárlót találni, egész mindegy, hogy mint Jules Fleury, a francia nemzeti kultúra ragyogó drapériával éke-n próbálja-e felverni a maga szolgálatai becsét vagy pedig hogy a blitvai-latvai paktum megkötése illetve felmondása-e az, melyen keresztül valaki miniszterként remél érvényesülni s egész mindegy, hogy az illetőt Doktor 'ermandisznak, a blitvai történetudomány dicsőségének, a blitvai tudományos kadémia tagjának hívják-e vagy pedig Golovejszknak, a blitvai cipészpár irtuóz mesterének — Roman Rajevszkitől vagy Baltrusajtisz atyától Goloejszkiig, ebben a csoportban mind tökéletesen egyek abban, hogy ellentét-en Doktor Nielsennel és a vele rokon szellemekkel, nem áttörni akarnak az dott világon, az adott világ életfeltételein, nem kitérni akarnak a mítosz litvai atavisztikus világából, hanem fészket raknak, lehetőleg komfortábilis, lehetőleg biztos, lehetőleg és minden áron minden földi jóval ellátott fészket karnak benne maguknak találni. Amivel Doktor Nielsen és a vele rokon zellemek képtelenek megalkudni, ami őket spontánul boldogtadanságba és ündenáron, minden árat kockáztatva lázadásba kergeti, azzal a másik cso-ort tagjai mindenáron modus vivendi keresnek és találnak és akarják az lérhető legnagyobb részesedést mindazokban az élvezetekben, melyekre az mber a blitvai normák tiszteletbentartásával szert tehet.

Barutanszki Krisztian maga is megvetéssel és undorral s nem ok nélkül, ít kétségtelenül fején találva a szöveget így vélekedik egyik bauregardi mo-olójának e harmadik csoportról, ezekről az ő „híveiről”:

„Hadd ugassanak kedvükre a kutyák, fontos az, hogy mind egybe gyül-ek, ha egy fütttyentés bankettre hívja őket. Mind itt vannak, mindnyájan sóvállják a farkukat, mindnyájan elégedetten dörgölöznek, közigazgatási-ivatalnoki pudlik és tábornoki bulldogok és a két-három pincsi a bölcsészeti kultúts dekanátusából, mindnyájan izgatottak a kutyafejük szemete gyulla-ásától és szívükben a bűzös vodkával, az ő kékvérű előkelő dámaikkal, akik ár három napja idegesen sétálnak háromszobás kanárimadaras és fikuszos úkásaikban és trémájuk van, hogy vajjon hogy fog minden sikerülni a ban-etten és hogy sikerülni fog-e nekik elég cigarettát, pralinét és cukrozott gyü-ölcsöt lopkodni össze az ő ivadékaik részére, akik várnak a kincstári csoko-déra és csóvállják a farkukat, harmadiziglen... Vau-vau-vau, én édes ku-zanépségem, ugy-e, eljöttetek, hivtalak és itt vagytok, hívek vagytok, csó-álljátok a bűdös farkatokat, négylábon sunnyogva kúsztok, ugy-e, nyalo-atjátok a lábam, a csizmát, a sarkantyút, a sarkamat, a kezemet, a gyűrű-iet, no, no, no, hát ne olyan viharosan, tudom, hú tisztviselők, ki akarjátok zjezni a feltétlen lojalitástokat és hűségteket Ő Excellenciája iránt, na, na, ravo, hopp, hopp, garde à vous, vigyázat, vigyázz, nesze neked, teli marok Blithuaniae Restitutae”, szépen kérni, aki apportiroz, az kapni fog, pszt, o, ki akarja prolongáltatni a váltóját, ki szeretne udvari tanácsosi arany yakörvet, tessék, hopp, vigyázz, csak minél kevesebb kutya zenebonát, tessék

hetven ezüstedény, praliné, cigaretta, beauregardi cigaretta-eső, harangzúgás, szoborleleplezés, diadalív, égyűdörgés, tömeges diadalüvöltése — és mind eközben e vad kutyaugatás és győzelmi zenebona közepette, az ember mégis teljesen egyedül áll itt.”

Igy fest Blitva hivatalos reprezentatív kulturális és közgazdasági elitje. Így bontakozik ki, ime, a blitvai bankett allegorikus panorámája a maga éles körvonaláival valósággal geometrikus formákban: a beauregardi csúcson a Parancsnok, a Vezér, a Diktátor, a Pantokrator, Barutanszki Krisztián, az élet ura kezében a halál pallósával s szolgálatában egy intésére tette készen a megrendelhető halálnemekkel Kantorowicz, Georgis és Kerenis, áll a csúcson Barutanszki, a blitvai Mítosz őre és megtestesítője. „Blitva, mint új istenség, Krisztián Barutanszki számára annyiban jelentett vigasztalást, amennyiben ő e természetfeletti fogalom mágiájának a hatása alatt arra a következtetésre jutott, hogy Blitváért a lelkiismeret legcsekélyebb rezzenése nélkül lehet öldökölni, mivelhogy körülötte az életnek ez a blitvai állapota kezdettől fogva oly véres volt, hogy valósággal el se lehetett gondolni gyilkosságok nélkül.”

A csúcstól némi távolságban, de a csúc s felé igyekezve, tarka kórusként nyüzsgönek Armstrong kardinális, aki a pogány és istentelen intellektus iránti megvetését szelleme sen azzal véli kifejezni, hogy a majmát Giordano Brunonak nevezi, Rajevszki és az udvari gondolkodók, költők, történetírók, egyetemi tanárok és akadémikusok, egy szóval az *intelligencia, mint a mítosz parazitája*. S azután lent a blitvai alvilágban mint pártütő angyalok, elátkozott lelkek, a gondolkodó és a művész, az ember, aki azt az intellektust képviseli mely nem tud élőd sije lenni a mítosznak, hanem rombolója.

A „Bankett Blitvában” minden szereplője beletartozik a három kör egyikebe. S mint Doktor Nielsen barát nője, Mihelson tábornok özvegye esetében különtragédia, ha valaki önhibájából, akár külső nyomás következtében, elveszti helyét a maga körében, ami Blitvában cselekmény, az ezeknek a szféráknak összeüt közéséből keletkezik és ezeken a szférákon belül történik.

És ép ezért merül fel a kérdés: nem hiányzik-e valami Blitva regényéből ami több, nagyobb, lényegesebb mint mindaz, ami belefér ebbe a szférikus panorámába? Nem hiányzik-e ennek a „Bâteau ivre”-nek a víziójából a tenger, mely tartja, viszi és mely nélkül nincs hajózás, nincs tehát a hajón parancsnok, nincs utas, nincs harc, nincs élet se.

Nem hiányzik-e a beauregardi kastély, a városi utcák, templomok, vendéglők, hotelek, paloták, emlékművek és a régi vár, Beauregard ura, a kardinális bankárok, kereskedők, tudósok, művészek, miniszterek és ujságírók, a blitvakarok és rendek alól a konkrét föld, melyből vétettek, mely nélkül nem lehetnek?

Nem hiányzik-e valami, ami nélkül ez a Blitva puszt a légben lebegő véres délibáb, iszonyú fatamorgana, de csak fatamorgana s akik benne mozognak minha csak valami gonosz varázs, kísérteties rontás-verte térben nyereszknének, vergőd nének és öldökölnének?

Igen, hiányzik valami. Hiányzik, nem jutott szerephez az a történelmi teremtő és terem tő erő, az az őselem, az a nagy anonymus, mely maga a maga ezeréves szinte mozdulatlan szellemi sötétségében és piszokban mintha csak azért volna ezen a blitvai világon, hogy mások, akik kiválasztották, szép dolgok közt iskolázottan, megmosdva és megfürö dve higiénikusan és jól élhessenek, s hogy legyen kivel megfizettetni minden, időtlen idők óta tartó blitvai bankettek minden számláját — hiányzik a nép. Hiányzik a nép ebből a blitvai panorámából, holott minden idők legkülönbözőbb társadalom-tudományi és közgazdasági tudósai megegyeznek abban, hogy dolgozó nép nélkül nem élhet és nincs

semmiféle társadalmi-állami közösség. E közismert alapigazság ellenére a „Bankett Blitvában” lapjain nem játszik szerepet más, mint egy Holofermesz-szerű alak körül nyüzsgő „esküszegők, tehetségtelen fecsegők, hízelgő zsarolók, revolverező harmadrangú firkászok, csalók, okirathamisítók, hamis tanúk, gyilkosok, feltételeesen szabadlábra helyezett bűnözők, hazárdjátékosok, sikkasztók szökevények, bíróságilag nyilvántartott besúgók, detektívek és spiclik”, mint ahogy maga Barutanszki ezredes minősíti az emberi pajsága-t, mely őt tartósan körülveszi — s ezeken kívül elszigetelt intellektuelek, akik „moralizálnak” s mint ahogy megvetően ugyancsak Barutanszki ezredes állapítja meg: „Mindig és kizárólag csak a magányos ember moralizál, olyan személy, aki másoktól különbvált s azt képzei magáról, hogy felette áll a valóságnak”.

A blitvai banketten nem jutott szerep a népnek — és többek között, de nem utolsó sorban ép ez az, ami miatt ez a bankett olyan kísértetiesen valószínű, ami miatt ennek a bankettnek atmoszférájában, ennek az atmoszférának explozióv sűrűségében van valami, ami tébolydára emlékeztet, tébolydára, melybe egy világ van bezárva — és tébolyra ítélve. Értelmes emberi élet helyén — vacuum, melyben lázálomszerűen tobzódón maga a Lehetetlen terpeszkedett el, mint egyetlen valóság. Ami van az pontosan az, aminek semmiféle emberi értelem és emberi mérték szerint nem volna szabad lennie.

Abból az erőszakból, mely Blitvában mint természetfeletti, irracionális mítosz egy ember személyében vált uralkodóvá, csak olyan élet teremhet, melyben a természetes is természetellenessé, az emberi értelem pedig értelmetlenül egy embertelen racionalizmus elvakult áldozatává válik. A természetfelettnék és irracionálisnak a diadala a gyakorlatban egy racionalizmusban manifesztálódik, abban a racionalizmusban, melyet Barutanszki Krisztián képvisel:

„És általában, mi az, hogy „jó” és mi az, hogy rossz”? Mi bűntény és mi jótétemény? Bűntény nélkül nincs jótétemény... Hogy az ember a betegének tyúklevest főzhessen, ahhoz, mindenekelőtt le kell vágnia a csirkét... Csirke vagy emberiség, csekélységek, melyek nagyobbabszású, mondjuk világegyetemi mértékkel mérve abszolút egyenértékűek. A többi az előítélet... Hogy az ember a háborús körülmények kaoszából megteremtse Blitvát, mint fait accompli-t föltétlenül szükséges volt, hogy kitekerje néhány ezer blitvai csirke nyakát... Most ez a híres blitvai leves főződik... Azt mondják Barutanszkiról és így írnak róla az európai sajtóban, hogy tömegesen mészárolt blitvai muzsikokat. De mért ne mészároltam volna tömegesen muzsikokat, amikor ez a blitvai muzsik a maga tömegeiben századokon át mást se tett, mint hogy tömegesen mészárolt és tömegesen rőfögött a maga mozdulatlan és kriminális tömeges butaságában... Barutanszki úr operációja, amikor Blitvát tizenhétben megteremtette és nyolc évvel azután az államcsíny, ez, Uramisten, két sebészeti beavatkozás... Nincs szülés vér nélkül... Ezek természeti törvények. Minden sebészeti beavatkozás, sajnos, véres...”

Hogy ez a racionalizmus, ez az embertelenség mint legfőbb ráció nem más, mint gyakorlati megnyilatkozása és elmaradhatatlan logikus következménye a nemzeti és általában a hatalmi eszme irracionális és mítikus kultuszának, ezt az igazságot Doktor Nielsen igen világosan megformulázta abban az ő Barutanszkihoz írt nyílt levelében, mely egyébként Rajevszkinek az ezredes megörökítő lovasszobrával együtt az egész blitvai regény dramatikus eseményeinek az elindítója:

„Ideje, hogy elgondolkozzék felette, mit jelent az, hogy egy élő ember természetesen találja, hogy belőle az ő kortársai felistent csináljanak és hogy mit jelent, ha valaki önmagát függöny mögé rejtett titokzatos fogalomká alakítja-át, a függöny előtt pedig ott térdel litániákat mormolva a nép. Az önkényteljei, haszonélvezői, udvaroncái, hízelgői, udvarlói, méltóságos talponyalói,

udvari bolondjal, zsoldosai, megfizetett tollak, akadémikusok, kardinálisok, a papagájoknak és majmoknak ez az egész tarka népsége ott térdel az ön szobra előtt, én pedig azt mondom önnek, hogy ebben a szerencsétlen blitvai országban mindaddig nem lesz igazság, amíg az ön feje hurokra vagy a hóhér ponyvájára nem kerül."

A blitvai banketten, Barutanszki és Nielsen dialógusában nem vesz részt a nép. A blitvai banketten hiányzik a nép.

Ha a „Bankett Blitvában” költője a szociológia és közgazdasági tudomány kétségbevonhatatlan igazságát transzponálta volna a költészet síkjára, nem így járt volna el. De ha nem így járt volna el, ha nem hiányozna a nép a blitvai bankettéről, vétett volna a műve költői igazsága ellen, megsemmisítette volna műve élő és életető lelkét, azt az autentikus szubjektív lirizmust, melyben az elnémitott ember s az elnémitott emberrel együtt ép a hiányzó, a megnémult és elnémitott nép, egy egész kor emberi némasága oldódik tiszta és világos emberi hanggá.

Hiányzik a nép — és ép ez az, amit a blitvai bankett költője a k a r. Azzal, hogy a kísértet nincs jelen a színpadon, Hamlet megölt, „néma csendbe” temetett apja nem szűnik meg „hiányozni”. A hiány, ép a hiány intenzitása válhat az emlékezetbeidőzés, a jelenlét minden látható kísértetnél kísértetiesebben szuggesztív módjává.

Hiányzik a nép a blitvai banketten s ép az, hogy annyira s ahogyan hiányzik, a Krlezsza művészete megjelenítő erejének legszebb diadalai közül való.

Egy-egy szűkszavú leírással, sokszor egy-egy közbevetett mondattal, képpel vagy ép csak egy hasonlattal egyszerre árnyakat idéz fel a beauregardi kastély körül, annak a néma, távoli és hiányzó, félelmes anonymusnak a kísérteteit. Nincsen jelen, de Barutanszki maga is érzi, hogy nincs jelen és a gondolataiban minduntalan jelenvalóvá válik, az ő beauregardi, valóban nem szentimentális, de annál inkább őszinte monológjaiban:

„A parasztok, mint vadállatok, öldösisik, falják egymást, egymás torkába vájják a fogukat, vodkát rendelnek, leharapják egymás orrát, kutakat mérgeznek, lábukat törik a barmoknak, mérges metilalkohollal isszák le magukat, hidakat rombolnak, gyujtogatják, egymás háztetőit borítják lángba, gyilkolják egymát politikai okokból, rálőnek a csendőrökre, az nagyobb szabású blitvai jacquerie, voltaképp kivételes állapot, melyben nem hallatszik más mint páncélkocsik dübörgése és Barutanszki hóhérainak, léptei, akasztófa, rögtönítelő bíróságok, részegség, özvegyek sírása, kód, sűrű blitvai kód és tömeghalál.”

S Barutanszki ezredes számára ez a tableau azt bizonyítja, hogy úgy kell tenni, ahogy ő tesz és úgy kell lenni, ahogy van.

Néha elég egyetlen jelző és a nép, az egész hiányzó, kirekesztett, elnémitott és elhallgatott blitvai valóság betör egy csendes szobába, mint például a Doktor Nielsenébe. Nem azért, mintha Doktor Nielsen valami politikai programbeszédet tartana, hanem a monstruózus hóhér és hivatalos orgyilkos, Georgis jóvoltából, mikor az válaszképp a Doktor Nielsen nyílt levelére „barátságos” látogatást tesz nála. Egy ideig s ép ezáltal egyre fokozódó drámai feszültségben tart kettőjük közt a beszélgetés, látszólag puszta konverzáció, bár nyomban kiderül, hogy eközött a két ember közt nincs és nem lehet „semleges” téma. Georgis azonban könnyedén úgy tesz, mintha ezt nem venné észre, hogy aztán egy sok év előtti farsangi közös emléküik felidézése kapcsán ügyesen és kertesés nélkül így térjen rá „a tárgyra”, a Doktor Nielsen nyílt levelére:

„S egyáltalán van önnek egy rendkívül kifinomult tehetsége, ez pedig az ön ékesszólásának az a szokatlan, átlagosnál nagyobb meggyőző ereje, mely szuggesztíven hat! Valamelyik cikkében leír egy közönséges, banális, leghétköznapiabb szót, példának okáért: akasztófa, és ez az ön akasztófája oly kísértetiesen hat rám, hogy már látom is magamat, mint objektumot, ezen az ön

akasztófáján. Játszadzik a szél az én igen tisztelt személyemmel és én hinta-palintázok harminc centiméternyire a föld felett, a blitvai büntető perrendtartás szigorú előírásainak megfelelően, pontosan harminc centiméternyire, miközben az erdőből a pásztor furulyája hallik... Blitvai pastore... Idill..."

A párbeszéd, a két ember közt tartó dialógus attól, hogy maga Georgis ezt a pastoralet ily könnyed, magától értetődő módon, specifikusan blitvai pastoralenak nevezi... A két ember közötti beszélgetés közben ettől a jelzőtől mintegy pillanatnyi villámfénynél felvillan valami, ami kívül van a szoba falain s ami miatt és által a hermetikus térben egymással szembeálló két személy több és más lesz, mint csak egy artisztikus hajlamú, exaltált, magányosságában örültséget elkövető intellektuel, akinél megjelent, ime, a hivatalos bérgyilkos, hogy szakszerű hidegvérűséggel eggyel többször gyakorolja magát a mesterségében.

Ez a blitvai pastore, ez a „hiányzó” nép az oka, hogy Doktor Nielsennek meg kellett írnia azt a nyílt levelet, melynek természetesen semmi más közvetlen eredménye se lehetett, mint a Georgis látogatása s melyet bűnbánó vagy egyéb nyilatkozattal visszavonni Doktor Nielsen számára époly lehetetlen, mint amilyen lehetetlen volt neki nem megírni ezt a nyílt levelet. Ép azért, mert annyira hiányzik a nép, illetőleg ép azért, mert Doktor Nielsen teljesen magányos, ez a nyílt levél nem más, mint az öngyilkosság egyik módja. Doktor Nielsen számára az volt az alternatíva, hogy vagy hallgat tovább, s ez a morális öngyilkosság, vagy megszólal, s ez a fizikai öngyilkosság. Efelől Georgis látogatása előtt se lehetett kétsége, Georgis látogatása után pedig Doktor Nielsen azzal szórakozik, hogy találgatja a majd róla szóló nekrológ szövegét, lelki szemeivel olvassa a „Tigende”, a „Gazetta” és a „Herold” című egyformán utált különböző blitvai napilapok hírei közt a maga halála hírét. Ismerve a blitvai halálrepertoárt, igyekszik kitalálni, hogy szól majd a jelentés. „Az ismert publicista” öngyilkossága? Éjnek idején két ismeretlen egyén vasbottal az utcán — vagy esetleg a lakásán ütötte le? vizsgálati fogságban felakasztotta vagy levetette magát a harmadik emeletről? ismeretlen ember holttestét találták a vasúti sínpáron? A blitvai bankett menükártyája... s mig Doktor Nielsen ilyen gondolatokkal bolyong a téli éjszakai utcán, feltör belőle, felhangzik a jajszó „De profundis”:

„Sehol egy ember Blitvában! Ki az, aki Blitvában ember? Hol vannak a blitvánok? Hol vannak egyáltalán emberek ebben az országban? Süvölt a szél, táncol a borbélytányér a műhely előtt lent az utca mélyén s a kerítés mögül egy asszony sirása hallatszik ide... Valahol az udvari épületben házkutatást tartottak, löttek, a fergetegben ép most tűnt el a járór a véres és sebesült letartóztatottakkal... Sírnak az asszonyok... Valahol messze kutya ugat...”

Doktor Nielsen egyedül van. A nyílt levél íróját senki se akarja, senki se meri ismerni. Körülötte vacuum. Szinte rossznéven veszik tőle, hogy noha megírta és kinyomtatta azt a nyílt levelet, még mindig élni merészel, megjelenik az utcán, kávéházakban, létével „ártatlanokat” veszélyeztet.

„Körülötte a ránéző tekintetekben meg-megemeli szárnyát a bágyadt emberi lelkiismeret, mint valami nehéz, szürke légy, amikor a blitvai hideg, novemberi szélben döglődik.”

Doktor Nielsen, aki pedig egykor hitt, aki egykor, régen lelkesedett Blitva népének igazáért, aki egykor maga is légionárius volt hajdani iskolatársa, Barutanszki légiójában, aki egykor hitt a harcban, hitt abban, hogy van miért élni — most, magányosan csak azt tudja, hogy meg kell halni, mert nem lehet és nem szabad ezt az életet tiltakozó gesztus nélkül akeceptálni. Doktor Nielsen kétszeresen egyedül van, egyedül azért, mert itt él és egyedül azért, mert tudja, hogy jön a halál. És ezen az éjszakán ama ifjan elhalt rajongó blitvai romantikus költő ércszobra alatt, aki annakidején azt a „gyengeelméjűen naiv” haza-

fias verset írta, hogy „Nem bukhat el Blitva, míg mi honfiak élünk”, Doktor Nielsen felveti a kérdést: „Vajjon kik hát azok a honfiak, akik amíg élnek, nem bukhat el Blitva?” És felvetvén ezt a kérdést, mintha a magányos embernek maga a blitvai éjszaka felelne. A blitvai géniuszt emlékműve tövében a téren ugyanis láncra verve egy letartóztatott embert kísérnek.

„Esokabátban halad el ez a szegény ember, kihúzott derékkal, sápadtan, dacosan halad, fegyveres járőrrel körülvéve és a bal lapockája alatt függőlegesen, mintha égőpiros karminnal (vagy inkább kadmiummal) volna odafestve, csurog a sáros és nedves gumikabátán végig intenzív pirosan a friss embervér. Reggel van. Szürke, homályos, kancsal, nyálkás, ellenszenves, sáros blitvai reggel, és a távolból, a sarok mögül, ahol az épülő ötemeletes ház sötét váza áll, az újblitvai korzóról idehallatszik a „Blitvánia” szállóból a „Tango-Milango”.”

Az éjszaka már elmúlt s nem is a bomlott idegek, hanem ép ez a józan fagyos reggeli világítás, ez a kihalt tér sugallják Doktor Nielsennek a meglepő gondolatot, hogy ime, itt van, megtalálta a konkrét feleletet a kérdésére, hogy hát vajjon kik is azok a dalbeli honfiak, akik „míg élünk, nem bukhat el Blitva”. Kik azok? Félelmes és meglepő a Doktor Nielsenre rátámadó gondolat:

„En, Nielsen és lám, az a letartóztatott blitván, akit láncra verve kísérnek a Blitvai Géniusznak emelt emlékmű alatt a kihalt téren...”

Ők ketten Blitva? Félelmes és meglepő — és meggyőző felelet a kérdésre, hogy hol rejtőzik, hol őrződik még az a másik Blitva, mely mindennek ellenére mégis van még. Végsőig kétségbeesett és kétségbeejtő es egyben méltósággal teljesen büszke gondolat: „En Nielsen és lám, az a letartóztatott blitván...” „Es igaz a gondolat, mint a kézzelfogható dolgok, — s mint amilyen hazugok a szimbólumok, a zászlók, a legendák, a hazafias történelemírók, szobrászok, festők és költők szónokias művei. Igaz a Doktor Nielsen gondolata, olyan igaz, mint amilyen hazug a mítosz. Igaz, mint a felgyülemlett fájdalom, a vér, amely piros sávban folyik azon a gumiköpenyen, mint a gondolat, amely lázadva száll szembe a valósággal, igaz, mint az öröm és a szépség vágya, mely beleütöközik a blitvai valóság szöges drótakadályába, igaz, mint a piszokba temetett és a reményről lemondani mégse tudó remény. Igaz, mert a kínlódó, megbántott, póre ember az, csak ő az, ami nem mítosz, ő az, amiről nem esik szó hivatalosan és minden szó, a gondolkodó és a művész minden szava és minden ecsetvonása, mely ezt a való valóságot idézi, harc az igazságért és győzelem az életet mérgező és dühödtt fantomok légiója felett. Ez az, amit Doktor Nielsen tud s ez az, amit tudott Larsen, a festő, aki hogy biztos legyen a dolgában, mielőtt felakasztotta magát, a szög mellé, melyen a képe függött, még egy szöveget vert a falba, ez az, amit tud Knutson, a szobrász, aki nem felejtette el, amit egy fertelmes, szeles, komor éjjel — három év előtt azon az éjen, mikor Barutanszki rajtaütött a beauregardi kastélyon és a dobosai a városban ostromállapotot hirdettek ki — Larsentől hallott az emigrációban és tuberkulózisban ifjan elpusztult blitvai romantikus költő, Waldemaras bronzszobra tövében. Nézve a szobrot a citadella előtt mint áll a téren bronzba öntve s alatta márványból Blitva, aki bársonypárnán nyujtja fel neki a lantot, Larsen a blitvai valóság elégiikus sémájáról beszélt:

„Teljes háromszáz évig uralkodott Blitvanenben az ostromállapot és hogyha ebben a mi kis vidéki fészünkben valaki csak mukkant is az általános halott némaságban, ebből az átkozott hun-rosszai citadellából nyomban elindult a nehéz mecklenburgi lovasság és messzire elhallatszott a hun patkók dobogása, a székesegyház és a jezsuiták utcája között viszhangozva... Lövöldöztek u hunok Blitvanenben századok óta, betört ablakok csörömpölése, üresen álló, kifosztott lakások, réműlet, és sehol hang, csak a kutya kétségbeesett sírása, amint a letiport Blitva felett vonít.”

Fertelmes, szeles, komor éjben beszélt így az immár halott Larsen és ezen az éjen, mely épenolyan fertelmes, szeles és komor, Knutson emlékezik rá, elmeséli Nielsennek, hogy mikor akkor három év előtt ugyanezen a téren a halott festő a kutya vonítását emlegette, abban a pillanatban, mintha nem is a multból, régmultból emlékezne, egyszerre egy kutya kezdett el a távolban vonítani nyilván félelmében, mert sokat lövöldöztek...

„Fertelmes, szeles, komor éjszaka volt az” — mondja Knutson, miközben ugyanilyen fertelmes, szeles, komor éjszakában ugyanaz előtt a citadella és ugyanaz előtt a Waldemarasnak emelt hazug és édeskésen patétikus emlékmű előtt áll — ezuttal nem mint három év előtt Larsennel, aki már a halálba ment, hanem — ez minden különbség — Doktor Nielsennel szemben, akinek minden oka megvan rá, hogy készüljön a halálra. „Fertelmes, szeles, komor éjszaka” — melyik ez az éjszaka? Egyik-e azok közül a teljes háromszáz éven át tartó ostromállapot idejéből való éjszakák közül, melyeken ebből a citadellából ki-kinyargalt pusztítani és gyujtogatni és ölni a nehéz mecklenburgi lovasság, ahogy ezt ugyanezen a helyen az azóta már halott Larsen idézte fel a multból, vagy az az éjszaka, melyet Knutson akkor három év előtt a még élő Larsennel együtt élt át vagy pedig ez az az éjszaka, mely szintén fertelmes, szeles és komor s melyet szintén ugyanazon a helyen Knutson most Nielsen mellett állva él át?

Háromszáz év, három év és a jelen pillanat között nincs elválasztó, nincs megkülönböztető mesgye, háromszáz év, három év és a jelen pillanat a borzalom egyetlen megdermedt pillanata a citadella előtt.

A „Bankett Blitvában” nem didaktikus poéma és költője nem kommentálja, csak kifejezi és ilyen módon fejezi ki az ő élményét az időben kontinuuus borzalomról, és nem véletlen, hogy ezt a beszélgetést az emberről, aki két szögre akasztotta fel magát azzal a megokolással, hogy tökfilkónak kell lennie annak, aki Blitvában képet akar festeni, ép annak a másik martírnak, Waldemarasnak az előtt az emlékműve előtt folytatják, amely emlékmű hazug és retorikus frázissá, hazafias mítosszá degradál és rútit egy igazi és véres ifjú költői életet.

„Lám, ott, abban az egyemeletes házban, az a harmadik ablak a balkontól balra nyitva volt, a gyertya fénye ott himbálózott a mennyezeten és én és Larsen, egyaránt, egy és ugyanazt éreztük” — folytatja emlékezését ez éjjel arra az éjjelre Knutson — „hogy abban a szobában, ahol a gyertya fénye a mennyezeten himbálózik, hogy ott csakugyan halott fekszik és hogy az éjben a kutya, az csakugyan a ködben, a távolból, az ő halálát siratja vonítva. Ezen az éjszakán sok volt a halott a blitvaneni városi szobákban és a blitvai gicsgyártók a hatvanas éveikben nem is véstek ki más motívumokat, mint csak kutyákat, amint szűkölve vinnyognak a blitvai hazafiak sírjai felett... Ez volt hetven év előtt a blitvai festőművészet egyedüli témája és belőle a blitvai litográfok jól megélték: a kutyából a blitvai sírok felett és a blitvai bitófák alatt. És ma? Ma, ma este: Beauregard és a citadella Barutanszki kezében, ma, ma este, ezen az éjen, ebben a pillanatban folyik a vér Blitvában époly véresen mint a hun hódoltság korában, talán még annál is véresebben, ma éjjel megint kutya vonít az ablak alatt, ahol a szobában holttetem fekszik, ez éjjel maguk a blitvánok lőnek egymásra, és mire jó ez? Ez éjjel ezt a blitvai emberhúst gázolják és borítják vérbe, házak és lakások fegyvergolyóktól keresztül-kasul lyuggatva, átkutatott otthonokban száll a feldult ágynemű tolla a levegőben és a szűkölő kutyáknak ez a vonítása az üszök és a hamu felett, ez az egyetlen motívum, amit meg kellene festeni, kérdés azonban, hogyan? Kinek van a mi mai blitvai művészeink közül füle ahhoz, hogy meghallja ezt

az egyetlen emberi hangot ebben a mai blitvai balladában, ezt az egyedüli emberi hangot, amely voltaképpen csak egy kutyaé!"

Így válik a multra és a régmultra való emlékezés nem halottak, hanem élők és halottak, múlt és jelen tetemrehívásává.

És így van jelen a Krlezsa blitvai víziójában a blitvai banketről hiányzó nép. Jelen van nem mint ősi dicsőségek megdicsőült hordozója, nem mint mítikus lelkek misztikus egyháza, nem mint nemzeti viseletbe öltöztetett hajadon, aki költőinek bársonypárnán szervirozza a lantot és nem is úgy van jelen, mint valami tájkép, melyben mozgunk vagy mint valami az idegen külső vihághoz tartozó amorf „mások”, „többiek”, „mieink” vagy „ők”, hanem jelen van, mint én és te mint mi, pozitíven és szugesztíven szakadatlanul jelen van Nielsennel és Knutsonnal és Nielsenben és Knutsoban úgy, mint ahogy nem lehet sorsát az embertől s nem lehet a mély sebét különválasztani attól, akinek nappalát és éjjelét, a húsát és a lelkét égeti.